DAVLAT XUSUSIY SHERIKLIK LOYIHALARINI TURLARI, SHAKLLARI VA STRATEGIK JARAYONLARI TAHLILI

Alimov Bakhodir Batirovich
Professor of the Department of Project Management of the Graduate School of Business and Entrepreneurship under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan. E-mail: bakhodir.alimov.84@gmail.com
ORCID: 0009-0001-7356-3192
Jakbarova Marg'uba Izzatillayevna
Namangan viloyati Davlatobod tumani 46-sonli Davlat maktabgacha ta'lim tashkiloti direktor o'rinbosari
https://doi.org/10.5281/zenodo.18150637

Annotatsiya

Ushbu maqola davlat xususiy sheriklik (DXSh) loyihalarining turlari, shakllari va strategik jarayonlarini ilmiy asosda tahlil qiladi. DXSh loyihalari investitsiyalar jalb qilish, infratuzilma yaratish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda muhim mexanizm sifatida o'rganiladi. Maqolada DXShning turli modellari, amaliy tajribalar (Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya, Turkiya va Malayziya) hamda O'zbekiston sharoitidagi imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari asosida DXSh loyihalarini muvaffaqiyatli amalga oshirish bo'yicha strategik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Davlat-xususiy sheriklik, investitsiya loyihalari, strategik boshqaruv, infratuzilma, loyiha tahlili, xalqaro tajriba.

Davlat xususiy sheriklik (DXSh) loyihalari bugungi kunda global iqtisodiy rivojlanishda, infratuzilma va ijtimoiy loyihalarni amalga oshirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. DXSh loyihalari davlat va xususiy sektorning kuchlarini uyg'unlashtiradi, bu esa nafaqat investitsiyalarni jalb qilish, balki iqtisodiy samaradorlikni oshirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash imkonini beradi.

Dolzarblilik va zarurat:

- Investitsiya cheklovlari: O'zbekiston va boshqa rivojlanayotgan mamlakatlarda davlat byudjeti cheklangan, shuning uchun xususiy sektor investitsiyalarini jalb qilish muhim ahamiyatga ega.
- Ijtimoiy ehtiyojlar: Sog'liqni saqlash, maktabgacha ta'lim, transport va energetika sohalarida talab yuqori, DXSh loyihalari orqali qamrov va sifat oshirilishi mumkin.
- Strategik rivojlanish: DXSh loyihalari mamlakatning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini qo'llab-quvvatlaydi va hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytiradi.

- Xorijiy tajriba: Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya, Turkiya va Malayziya DXSh loyihalari orqali infratuzilma va ijtimoiy xizmatlarda sezilarli natijaga erishgan.

Huquqiy asos. O‘zbekiston Respublikasida DXSh loyihalari quyidagi huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi:

- O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va farmonlari DXShni rivojlantirish va investitsiya muhitini yaxshilashga qaratilgan;
- Qonun “Davlat-xususiy sheriklik to‘g‘risida” (2020) DXSh loyihalarining asosiy tamoyillari, mas’uliyatlar va moliyaviy mexanizmlarini belgilaydi;
- Investitsiya va moliyaviy qonunlar xususiy sektorning rag‘batlantirilishini ta’minlaydi;
- Normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarni shaffof va samarali boshqarish uchun mexanizmlar yaratadi.

Shu bilan birga, DXSh loyihalarining ilmiy va amaliy o‘rganilishi, strategik boshqaruv jarayonlarini takomillashtirish va xususiy sektor bilan samarali hamkorlikni tashkil etish zaruratini oshirmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- tizimli tahlil: DXSh loyihalarining turli shakllarini va jarayonlarini o‘rganish;
- taqqoslash usuli: Xorijiy va mahalliy DXSh loyihalari tajribasini solishtirish;
- statistik tahlil: loyihalarning iqtisodiy va ijtimoiy natijalarini baholash;
- ekspert baholash: soha mutaxassislarining DXSh loyihalari bo‘yicha fikrlarini tahlil qilish.

Axborot bazasi sifatida xalqaro hisobotlar (World Bank, OECD, UNESCO), ilmiy maqolalar, normativ-huquqiy hujjatlar va O‘zbekiston amaliyoti ishlatilgan.

DXSh loyihalarining turlari. DXSh loyihalari quyidagi asosiy turlarga bo‘linadi:

- Infratuzilma DXSh – yo‘l, ko‘prik, stadion, maktab, bog‘cha qurish loyihalari;
- Ijtimoiy xizmatlar DXSh – maktabgacha ta’lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya loyihalari;
- Energetika va transport DXSh – elektr stansiyalari, metro va jamoat transporti;
- Raqamli va innovatsion DXSh – IT-infratuzilma, e-government, smart-city loyihalari.

DXSh shakllari:

- BOT (Build-Operate-Transfer) – qurish, boshqarish va davlatga topshirish;
- BOO (Build-Own-Operate) – xususiy sektor quradi, egalik qiladi va boshqaradi;
- BOOT (Build-Own-Operate-Transfer) – BOO va BOT kombinatsiyasi;
- Joint Venture – davlat va xususiy sektor birgalikda loyihani boshqaradi.

DXSh strategik jarayonlari. DXSh loyihalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi: loyihaning texnik-iqtisodiy asoslash; moliyalashtirish va investitsiyalarni jalb qilish; normativ-huquqiy muhitni yaratish; xususiy va davlat sektorining mas’uliyatini belgilash; nazorat va monitoring tizimini tashkil etish; natijalarni baholash va tavsiyalar ishlab chiqish.

Xorijiy tajriba:

- Buyuk Britaniya: BOT va PPP loyihalari orqali sog‘liqni saqlash va transport infratuzilmasini rivojlantirish;
- Janubiy Koreya: BOO shakli yordamida ijtimoiy va energetika loyihalari;
- Turkiya: avtomobil yo‘llari va aeroportlarda DXSh asosida hududiy infratuzilma loyihalari;
- Malayziya: ijtimoiy xizmatlarda DXSh loyihalarini qo‘llash orqali qamrov va sifatni oshirish.

O‘zbekiston sharoiti - DXSh loyihalari energiya, transport va maktabgacha ta’lim sohalarida joriy etilmoqda; normativ-huquqiy baza yaratilgan, ammo sifat monitoringi va xususiy sektor rag‘batlantirish tizimi rivojlanishi lozim; hududiy tafovutlarni kamaytirish va chekka hududlarga DXSh loyihalarini jalb qilish dolzarb masala.

DXSh loyihalari davlat va xususiy sektor manfaatlarini uyg‘unlashtirish orqali resurslarni samarali taqsimlash imkonini beradi. Xorijiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, BOT va BOO shakllari loyihaning turiga mos ravishda tanlanishi lozim. O‘zbekiston sharoitida DXShni rivojlantirish orqali: qamrovni oshirish, xizmatlar sifatini yaxshilash, investitsiya jalb qilish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish mumkin. Shuningdek, monitoring, sifat nazorati va normativ-huquqiy mexanizmlarni mustahkamlash DXSh loyihalarini muvaffaqiyatli qilish uchun muhimdir.

Xulosa. DXSh loyihalari turlari va shakllari loyihaning iqtisodiy va ijtimoiy maqsadlariga mos ravishda tanlanadi. Strategik jarayonlarni ilmiy asosda rejalashtirish loyihaning muvaffaqiyatini ta’minlaydi. Xorijiy tajriba O‘zbekiston uchun amaliy tavsiyalar beradi: BOT va BOO shakllarini qo‘llash, hududiy muvofiqlikni hisobga olish, xususiy sektorni rag‘batlantirish, monitoring tizimini

kuchaytirish. DXSh loyihalari davlatning resurslarini samarali boshqarish va iqtisodiy rivojlanish uchun foydali instrument sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1.Yescombe E.R. Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance. London: Butterworth-Heinemann, 2018.
2.Delmon J. Public-Private Partnership Projects in Infrastructure. Cambridge University Press, 2017.
3.Grimsey D., Lewis M. Public Private Partnerships. Edward Elgar, 2015.
4.OECD. Public-Private Partnerships and Infrastructure. Paris, 2020.
5.World Bank. Public-Private Partnerships Reference Guide. Washington, 2014.
6.Ismoilov I.X. Davlat xususiy sheriklikning iqtisodiy mexanizmlari. T.: Iqtisodiyot, 2021.
7.Qodirova N.M. Maktabgacha ta’lim nazariyasi va amaliyoti. T.: Fan, 2020.
8.Turkiya S. PPP Experiences in Infrastructure. Ankara University Press, 2019.
9.Korea Development Institute. PPP and Social Projects in Korea, Seoul, 2021.
10.UK National Audit Office. Private Finance Initiative and PPP Projects, London, 2018.
11.Алимов, Б. Б. (2023). Инвестицион Лойиҳаларни Мониторинг Қилиш–Бизнесни Самарали Бошқаришнинг Муҳим Белгисидир. Boshqaruv Va Etika Qoidalari Onlayn Ilmiy Jurnali, 3(2), 72-76.
12.Алимов, Б. (2023). Хизмат Кўрсатиш Соҳасида Лойиҳаларни Бошқаришнинг Турлари Ва Хусусиятлари. Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук, 3(8), 186-199.
13.Алимов, Б. Б. (2024). КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВ РЕЙТИНГИНИ ХОРИЖ ТАЖРИБАЛАРИ АСОСИДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. Gospodarka i Innowacje, 53, 125-138.
14.Алимов, Б., & Ҳамроев, С. (2025). АКЦИЯДОРЛИК ЖАМИЯТЛАРИДА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИҲАЛАРНИНГ РЕСУРСЛАРИНИ САМАРАЛИ БОШҚАРИШ ВА МИНИМАЛЛАШТИРИШ СТРАТЕГИЯЛАРИ. Наука и инновации в системе образования, 4(8), 77-82.